

Maria-Mercè Marçal

Visat núm. 5

(abril 2008)

per Fina Llorca

Maria-Mercè Marçal (1952-1998), coneguda sobretot com a poeta, però també professora, traductora i crítica literària, va dedicar la seva obra i una decidida militància feminista en el camp cultural a explorar la significació de l'experiència femenina en el món en què li va tocar viure. Va saber alertar sobre la falta de representació simbòlica d'aquesta experiència i va construir-ne una veu potent.

El títol amb què recollí l'any 1989 la seva obra poètica, *Llengua abolida*, fa al·lusió a la veu de les dones, silenciada en la història de la mateixa manera que la cultura de les classes oprimides i la història dels pobles sense estat. El volum reunia els seus primers cinc llibres publicats: *Cau de llunes*, *Bruixa de dol*, *Sal oberta*, *Terra de mai*, inclòs en *La germana l'estrangera*, i *Desglaç*. En quedava fora *Raó del cos*, aparegut pòstumament l'any 2000, el qual aplega els seus últims poemes. La mort prematura, als quaranta-cinc anys, va motivar que aquest volum ja no pogués ésser revisat per l'autora. A més va escriure una novel·la multipremiada, *La passió segons Renée Vivien*.

Marçal va insistir en la importància per a la cultura d'acollir i desxifrar amb atenció la paraula femenina. Si res del que no ha quedat escrit sembla tenir existència, és urgent restablir la història silenciada, de manera que va buscar i trobar ocasions, sovint col·lectives, de fer aparèixer, revisar i revalorar l'obra de les poetes catalanes contemporànies. Es va remetre també a l'obra poètica d'autores d'altres tradicions, Emily Dickinson, Adrienne Rich i sobretot Sylvia Plath, que li oferiren models de gran exigència formal, un marc teòric on situar les pròpies inquietuds i intuïcions i un potencial de subversió que va incorporar en la seva pròpia obra. La va colpir la paraula poètica forta d'Akhmàtova i Tsvetàieva, que no renunciaven a l'agosament simbòlic dintre de l'observació de les pautes formals. Renée Vivien la va fascinar per una implicació passional amb la literatura que li semblava compartir, i alhora per la bellesa i perfecció dels versos amb què cantà l'afirmació amorosa lèsbica.

Aquests referents literaris femenins actuen en Marçal potenciats per les traduccions que ella mateixa en fa i publica. A més de les russes i de Renée Vivien, traduí Marguerite Yourcenar, Colette i la italiana Leonor Fini.

Per construir la pròpia veu poètica va incorporar la formació universitària en cultura clàssica mentre es remetia sense vacil·lacions a la tradició en llengua catalana, una tradició que no dubta a reconèixer que està feta sobretot de veus masculines. Va saber apropiarse de versos dels poetes catalans i contestar-los en l'obra pròpia amb les seves paraules i des de la seva mirada. De Rosalía de Castro, figura fundacional de la poesia gallega, prengué versos que convertí en punt de partença d'un parell de poemes. Lorca és, sobretot per a la primera època poètica, l'únic referent en llengua espanyola clar i explícit.

En Marçal trobem contínuament creacions femenines d'altres camps artístics que no són el literari, visibles amb noms i cognoms, com ho són les endreces i cites que escampa arreu en la seva obra; a més de les escriptores, hi trobem des de Frida Kahlo fins a Meret Oppenheim, o l'actriu Anna Lizaran.

L'imaginari de Marçal se sap expressar, tal com va deixar escrit Maria Àngels Anglada, amb un gran domini de l'ofici. Un ofici que treballa de manera magistral amb el sonet i l'estrofa sàfica, les cançons i la sextina, i amb les estrofes d'origen oriental, com ara la tanka i l'haiku, que ja havien seduït autors catalans que l'havien precedida.

Per construir el seu propi simbòlic, la poeta investigadora dels mots poua des dels inicis en l'experiència d'un món natural primigeni on cada cosa pren significat, un paisatge fet de terra i aigua, d'arbres i herbes, fruites, flors i animals. En la cultura popular troba un espai segur i fèrtil on arrelar. Desenvolupa la potencialitat simbòlica dels quatre elements primordials, del mar com a espai de viatge i de retorn, i es remet a d'altres llenguatges menystinguts, com ara l'astrologia o les cartes del tarot. Recorrerà sovint a la mitologia per bastir-hi claus de comprensió del lloc de les dones en la història i en la cultura. El mateix farà amb els textos sagrats, orientada per la lectura de pensadores sobre el fet religiós, des de les místiques medievals fins a Simone Weil o la contemporània Luisa Muraro. Tots aquests elements i el de la reflexió sobre textos de figures cabdals del segle XX, com ara Luce Irigaray o Maurice Blanchot; narradores, com ara Djuna Barnes, Virginia Woolf o l'austriaca Ingeborg Bachmann i diverses pensadores feministes, formen un ampli bagatge cultural que, interactuant amb la pròpia vida, cristal·litza en la seva obra poètica, i en una única novel·la, rica i complexa.

En els seus versos construeix, no solament «l'autobiografia de la seva ànima», sinó una vivència femenina compartible de les experiències primordials: a *Bruixa de dol*, l'amor i la solitud, la pròpia identitat, el gaudi i el dolor, les relacions entre dones; a *Terra de mai*, l'amor homosexual; a *Sal oberta*, la maternitat, tot això viscut i poetitzat en primera persona. A *Desglaç* hi elaborarà la filiació, la relació amb el pare, simbòlic i real, i el dolor per la seva desaparició; a *Raó del cos*, la relació amb la mare, la pròpia mort i la malaltia. Sempre hi trobem el fil de la recerca del sentit difícil i contradictori, més enllà dels tòpics i d'allò ja conegut.

Possiblement passa amb les obres de Marçal, especialment les de la maduresa poètica que són les darreres dues esmentades, allò que Elsa Morante escrivia a propòsit de les grans obres de poesia, entenent com ella entenia *poesia* com el millor de la creació literària: que són encara massa modernes perquè el seu significat se'ns expliqui als contemporanis de manera plena. Les noves generacions de poetes i lectors, com suggeria Morante, ja estan incorporant, resignificant-lo, l'innovador mestratge estètic i de pensament de Marçal.